

**Аналітична записка
з питань порівняльного законодавства щодо
законодавчого забезпечення діяльності
військових капеланів**

Аналітична записка
з питань порівняльного законодавства щодо законодавчого забезпечення
діяльності військових капеланів*

***Анотація.** В аналітичній записці розглянуто правову регламентацію та особливості функціонування інституту капеланства в деяких державах: США, Великій Британії, Іспанії, Нідерландах, Німеччині, Норвегії, Польщі, Франції.*

Проаналізовані законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти національного законодавства, присвячені цій тематиці.

Виявлено особливості законодавчого забезпечення надання душпастирської опіки у збройних силах іноземних держав та окреслено перспективи удосконалення інституту капеланства в Україні.

***Ключові слова:** душпастирська опіка, військовослужбовці, капелан, збройні сили, релігійні права, міжконфесійні відносини.*

Зміст

Вступна частина	4
Основна частина	6
США	6
Велика Британія	7
Іспанія.....	8
Нідерланди.....	9
Німеччина.....	10
Норвегія.....	10
Польща	12
Франція	13
Висновки	14

Вступна частина.

Україна як демократична правова держава визначає своїм головним обов'язком утвердження та забезпечення прав і свобод людини, одним із яких є гарантоване Конституцією України (стаття 35) право на свободу світогляду та віросповідання, що включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»¹ реалізація військовослужбовцями права на свободу світогляду і віросповідання передбачає право військовослужбовця сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відкрито висловлювати свої релігійні або атеїстичні переконання; можливість брати участь у богослужіннях та релігійних обрядах у вільний від виконання обов'язків військової служби час, а під час виконання обов'язків військової служби – із дозволу командира (начальника) військового з'єднання чи частини.

Основу забезпечення конституційних прав військовослужбовців та працівників Збройних Сил України (далі – ЗСУ) на свободу совісті, світогляду та віросповідання особливо під час дії правового режиму воєнного стану становить діяльність військових капеланів, які починаючи з 2014 року, із перших днів російської агресії на сході України були поруч із військовими на передовій та надавали душпастирську опіку кожному, хто її потребував.

Правові та організаційні засади і принципи діяльності військових капеланів регламентовано Законом України «Про Службу військового капеланства»², відповідно до якого у складі Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної прикордонної служби України передбачено функціонування окремої структури – Служби військового капеланства.

Законом встановлено вимоги до військового капелана, відповідно до яких військовим капеланом може бути громадянин України, який є священнослужителем зареєстрованої в Україні релігійної організації та отримав від керівного центру (управління) відповідної релігійної організації мандат на право здійснення військової капеланської діяльності. Обов'язковою вимогою для зайняття посади військового капелана є наявність вищої богословської освіти. Не може бути військовим капеланом особа, яка належить до релігійної організації, що визнана такою, що входить до структури (є частиною) релігійної організації, керівний центр (управління) якої знаходиться в державі, визнаній такою, що здійснила збройну агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України.

Також законодавчо регламентовано права та обов'язки військових настоятелів: здійснювати забезпечення організації та проведення молитов, богослужінь, благословень, урочистих і поминальних заходів та інших

¹ Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

² Про Службу військового капеланства : Закон України від 30 листопада 2021 року № 1915-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>

релігійних обрядів і культів, пов'язаних із задоволенням духовно-релігійних потреб військовослужбовців, працівників та членів їх сімей; сприяти розвитку особистісних і колективних моральних якостей особового складу; популяризувати здоровий спосіб життя серед військовослужбовців, працівників та членів їх сімей; ознайомлювати військовослужбовців, працівників та членів їх сімей з основами релігійного вчення; виховувати у військовослужбовців, працівників і членів їх сімей толерантне ставлення до людей з іншим світоглядом та релігійними переконаннями; налагоджувати взаємодію з представниками релігійних організацій, які здійснюють діяльність у місцях дислокації військових частин, в інтересах задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців, працівників та членів їх сімей; брати участь у реабілітації особового складу, який потребує психологічної допомоги; консультувати командування з релігійних питань. Видача зброї та боєприпасів військовим капеланам забороняється, вони не можуть бути залучені до чергувань, нарядів, проведення службових розслідувань та інших дій, несумісних з їхніми посадовими обов'язками та статусом священнослужителя³.

Діяльність військових капеланів забезпечує духовно-моральну опіку особового складу ЗСУ у процесі формування та підтримання його морально-психологічного стану на рівні, який дає змогу виконувати завдання за призначенням, а також сприяє національно-патріотичному вихованню військовослужбовців.

Військові священники виконують подвійну функцію – забезпечують військовослужбовцям реалізацію їхніх релігійних потреб, а також консультують командирів із питань морально-психологічного стану військ, оскільки релігійна просвіта серед особового складу є однією із форм пом'якшення психологічної напруги у війську. Безпосередня присутність капеланів в зоні проведення бойових дій та на звільнених (деокупованих) українськими військовими територіях необхідна для моральної та духовної підтримки військовослужбовців і громадян.

З огляду на конфесійне різноманіття серед військовослужбовців (Рис. 1)⁴, забезпечення співпраці, злагоди та порозуміння між релігійними організаціями, священнослужителі яких обіймають посади військових капеланів у ЗСУ, щодо розвитку інституту військового капеланства покладено на міжконфесійний консультативно-дорадчий орган – Міжконфесійну раду з питань військового капеланства при Міністерстві оборони України, до складу якої входять по дві особи від кожної релігійної організації, священнослужителі якої обіймають посади військових капеланів у ЗСУ⁵.

³ Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 року № 548-XIV (статті 100-2 – 100-4). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#n11>

⁴ В українській армії 70% військових – віряни ПЦУ. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/01/07/v-ukrayinskij-armiyi-70-vijskovyh-viryany-pczu/>

⁵ Про Міжконфесійну раду з питань військового капеланства при Міністерстві оборони України : Положення, затверджене наказом Міністерства оборони України від 25 червня 2024 року № 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1047-24#Text>

Рис. 1.

Сьогодні серед проблемних питань капеланства виокремлено укомплектування капеланських посад у ЗСУ, які, за даними Державної служби України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС), заповнені приблизно на 36 %⁶.

Формування єдиної державної політики у сфері духовної та моральної підтримки ЗСУ, підвищення ефективності діяльності військових капеланів та системний розвиток інституту військового капеланства в Україні потребують уніфікації моделі підготовки капеланів з урахуванням досвіду релігійної опіки військовослужбовців у збройних силах іноземних держав.

З огляду на те, що кожна держава будує національне капеланство, виходячи з історично-конфесійної мапи суспільства, стану державно-церковних взаємин, національного законодавства щодо допуску священників до державних інститутів, сучасний стан здійснення душпастирської опіки військовослужбовців відзначається наявністю чималого досвіду правового регулювання інституту військового капеланства в багатьох державах світу, вивчення якого актуалізується можливістю його запозичення для України.

Основна частина.

Інститут військового капеланства давно вже увійшов у звичне життя військових підрозділів у більшості держав світу. Ця давня традиція поєднання релігійних і світських державних інституцій у військовій сфері є основою забезпечення свободи віросповідання військовослужбовців.

Так, у Збройних силах **США** капеланство існує з 1775 року, коли Конгрес затвердив нові статuti армії держави, але організаційно капеланська служба остаточно сформувалася наприкінці Першої світової війни з прийняттям у 1918

⁶ У Збройних Силах України посади військових капеланів заповнені на 36 %. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3956206-u-zsu-posadi-vijskovih-kapelaniv-zapovneni-na-36.html>

році закону, який встановив квоту служителів культу в збройних силах: 1 капелан на 1200 військовослужбовців, і 20 – на кожен військовий округ⁷.

Пріоритетність державної підтримки духовного стану війська засвідчують положення Кодексу поведінки⁸ про те, що солдат США завжди залишається вірним Господу і Батьківщині. Військові капелани – це військові релігійні лідери, представники релігійної групи, які є військовими та служать відповідно до принципів свого особистого релігійного товариства, несуть відповідальність за турботу про духовне та моральне благополуччя військовослужбовців⁹.

Для служби капеланом у збройних силах необхідне схвалення релігійною організацією, яка відповідає трьом базовим критеріям, установленим Міністерством оборони США. А саме: організація має бути некомерційною; мати чинного кандидата на посаду військового капелана; мати свою паству у збройних силах США.

Розвиток релігійного плюралізму в США зумовив релігійний плюралізм у капеланстві, що охоплює служіння представників різних релігійних конфесій. Духовні лідери підтримують усі релігії в армії США.

Служба капеланства фінансується з державного бюджету, а статус капеланів у частині прав і привілеїв прирівнюється до офіцерського. У капеланів є не тільки власне керівництво, а й свої навчальні заклади і медіа. Військові капелани також займаються виховною роботою, слідкують за психологічним станом солдат, консультують командування, співпрацюють із громадськими організаціями та місцевим населенням. В армії США існують також куточки капелана, будинки усамітнення, молитовні притулки, пересувні церкви (на морських судах)¹⁰.

Інститут капеланства *Великої Британії* функціонує відповідно до Регламенту Королеви для Королівських Військово-повітряних сил¹¹. Капеланську службу очолює головний капелан, який має звання генерал-майора. У нього є два заступники, перший відповідає за взаємозв'язки з римо-католицькою церквою, а другий – за взаємозв'язки з іншими церквами та конфесіями. Військові душпастирі у Великій Британії не мають права брати платню за свою діяльність у межах офіційно визначених повноважень. Безперешкодно за власним бажанням капелани можуть займатися різною діяльністю (фізичною і соціальною), однак це не слід розглядати як невід'ємну частину їхніх обов'язків. Окрім того, військовий капелан не повинен виконувати світські (нерелігійні) обов'язки без отримання попереднього дозволу свого начальника або головного капелана.

⁷ Служба військових капеланів у Воєнній організації Української Держави: необхідність, можливості та перспективи. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/sluzhba-viyskovikh-kapelaniv-u-voenniy-organizacii-ukrainskoi>

⁸ United States Code. URL: <https://uscode.house.gov>

⁹ Офіційний вебсайт U.S. Army. URL: <https://www.goarmy.com/careers-and-jobs/browse-career-and-jobcategories/administrative-support/chaplain.html>

¹⁰ Голяченко І. Компаративний аналіз інституту капеланства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. 1 (33). С. 77–83. DOI:10.35774/app2023.01.077. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1564/1616>

¹¹ The Queen's Regulations for the Royal Air Force-Fifth Edition of 1999. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7d6a7840f0b60a7f1aa636/QR_RAF_Amendment_35.pdf

Відповідно до пункту 5.276 Регламенту Королеви для Армії¹² військові капелани здійснюють виконання таких функцій: проведення богослужінь відповідно до офіційних звичаїв їх церков (релігійних організацій); проведення релігійного навчання особового складу збройних сил і членів їхніх сімей, включаючи дітей, які живуть з ними (якщо капелан не може особисто виконувати це завдання, він може залучати компетентних осіб до виконання цього важливого обов'язку); відвідування і піклування про духовні потреби хворих та персоналу, що знаходяться в місцях позбавлення волі; забезпечення виконання умов укладання шлюбу; сприяння життю християнської церкви; співпраця з іншими капеланами (зі збереженням при цьому цілісності своєї конфесії); сприяння реалізації релігійних і духовних потреб усіх, незалежно від їхньої віри; бути другом та порадиником для кожного. Поведінка і спосіб життя капелана має впливати на його священне покликання, йому належить підтримувати високий рівень професіоналізму, лідерства та особистого прикладу¹³. В армії Великої Британії служать капелани християнських конфесій, що зумовлено добровільним характером військової служби.

Правові засади діяльності священнослужителів у збройних силах *Іспанії* закріплені в Законі «Про військову кар'єру»¹⁴, Королівському декреті «Про заснування Служби релігійної підтримки в Збройних силах і правила, що стосуються її функціонування»¹⁵, а також в Угоді між Ватиканом (Святим Престолом) та Іспанією «Про військову юрисдикцію та релігійну підтримку у Збройних силах»¹⁶.

Відповідно до умов укладеної між Іспанією і Ватиканом у 1979 році Угоди душпастирську опіку католиків у збройних силах здійснює Військовий ординаріат Іспанії, який має подвійне юридичне підпорядкування – церковне за канонічним правом і світське за законами, що стосуються діяльності армії.

На законодавчому рівні передбачено, що Уряд гарантує релігійну допомогу у збройних силах шляхом створення Служби релігійної допомоги, члени якої не мають військового статусу, а є державними службовцями і отримують відповідну винагороду. Священники Служби релігійної підтримки можуть надавати відповідні послуги як на строковій (контракт терміном до 8 років), так і на безстроковій (постійній) основі.

¹² The Queen's Regulations for the Army of 1975. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d5aaa46e5274a07640aefc7/The_Queen_s_Regulations_for_the_Army_1975.pdf

¹³ Голяченко І. Компаративний аналіз інституту капеланства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. 1 (33). С. 77–83. DOI:10.35774/app2023.01.077. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1564/1616>

¹⁴ De la carrera militar: Ley № 39/2007, de 19 de noviembre de 2007. URL: <https://www.boe.es/eli/es/l/2007/11/19/39/con>

¹⁵ Real Decreto № 1145/1990, de 7 de septiembre de 1990, por el que se crea el Servicio de Asistencia Religiosa en las Fuerzas Armadas y se dictan normas sobre su funcionamiento. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1990-23337>

¹⁶ Instrumento de Ratificación del Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre la asistencia religiosa a las Fuerzas Armadas y el Servicio Militar de clérigos y religiosos, firmado en Ciudad del Vaticano el 3 de enero de 1979. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1979-29492>

Органічний закон¹⁷ від 5 липня 1980 року дозволяє укладати угоди про співпрацю між державою та релігійними громадами з метою забезпечення релігійно-пастирської опіки у війську. Так, у 1992 році Законом 26/1992 ратифікована угода від 10 листопада 1992 року між іспанською державою та ісламською комісією Іспанії¹⁸, яка призначає кількох імамів для підтримки вірних у збройних силах.

Оскільки доступ до військових зон має бути санкціонований, усі капелани проходять перевірку на безпеку.

З огляду на принцип відокремлення церкви від держави, що діє в *Нідерландах*, забезпечення реалізації конституційного права на свободу віросповідання у війську покладено на Міністерство оборони і церковні та релігійні організації, які направляють духовних наставників на службу.

Загалом співпраця держави і релігійних організацій носить характер постійної координації та регламентується урядовими нормативно-правовими актами: положенням «Про духовну опіку оборони»¹⁹, наказом Міністра оборони «Про функціональні рамки духовної опіки у сфері оборони»²⁰, відповідно до яких сприяння духовному благополуччю військовослужбовців, цивільного персоналу, ветеранів та моральності збройних сил у цілому покладено на Службу духовної опіки Міністерства оборони.

Серед завдань духовного наставництва у війську виокремлено: надання духовної опіки, яка відповідає потребам військовослужбовців, ветеранів та цивільного персоналу шляхом індивідуального консультування; забезпечення військовослужбовцям можливості участі в релігійних обрядах та таїнствах відповідно до їх віросповідання; здійснення просвітницької (виховної) роботи шляхом інформування й консультування на прохання військовослужбовців.

Духовні наставники Служби призначаються релігійними організаціями, не є військовослужбовцями, хоча й працюють на офіцерських посадах і носять уніформу без військових знаків розрізнення.

Капелани здійснюють душпастирську опіку відповідно до католицької, протестантської, іудейської, індуїстської чи ісламської традицій та надають підтримку в питаннях релігії та філософії життя з огляду на екзистенційні й етичні проблеми, пов'язані з роботою в збройних силах. Керівники служби духовних наставників мають статус, прирівняний до звання полковника.

Попри те, що душпастирі формально не мають військових звань (де-факто це державні службовці), вони користуються тими ж правами (на відпочинок, медичне обслуговування, пенсійне забезпечення тощо), що й військовослужбовці з відповідними званнями.

Організація, що направляє духовних наставників для роботи у війську, визначає зміст духовної опіки і здійснює загальне керівництво їхньої діяльності.

¹⁷ Ley Orgánica 7/1980, de 5 de julio, de Libertad Religiosa, Boletín Oficial del Estado. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1980-15955>

¹⁸ Comisión Islámica de España. URL: <http://www.hispanomuslim.es/panya/cie.htm>

¹⁹ Regeling Geestelijk Verzorgers Defensie 01.07.2024. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0049963/2024-07-12>

²⁰ Ministerieel besluit betreffende «Functionele kaders Geestelijke Verzorging bij Defensie» 28.11.2011. URL: <https://www.dgv.nl/documenten/2011/11/28/index>

Держава в особі Уряду визначає перелік умов, при дотриманні яких релігійні організації мають право відряджати духовних наставників для душпастирської опіки з урахуванням таких критеріїв: кількість організацій, що входять до складу органу, що направляє, та приблизний його електорат; розподіл релігійних течій та їх представництво в органі; наявність балансу між релігійною та соціальною діяльністю організації. На Міністерство оборони покладено обов'язки: з'ясування кількісних і якісних потреб військовослужбовців у духовній опіці/наставництві; моніторинг виконання законодавчо закріплених обов'язків держави щодо забезпечення права на релігійні та світоглядні переконання та духовної опіки у Збройних Силах; розподіл за конфесіями; забезпечення доступу духовних служителів до місць дислокації збройних сил; забезпечення максимальної безпеки духовних опікунів під час їхнього перебування на службі.

Своєю чергою, військові капелани зобов'язані дотримуватися політики безпеки Міністерства оборони, правил поведінки у сфері оборони, виконання посадових інструкцій, що не мають релігійного чи ідеологічного змісту.

Призначення на посаду духовного наставника відбувається лише за умови письмової згоди релігійної організації з дотриманням вимог щодо кандидата, серед яких: громадянство, знання нідерландської мови, досвід душпастирської роботи або спеціальна підготовка до духовної опіки, фізична та психологічна придатність до служби у війську, відповідність загальним вимогам, що пред'являються до державних службовців у сфері оборони; відсутність судимості, готовність допомагати військовослужбовцям з іншими релігійними або ідеологічними переконаннями.

Подібно до Нідерландів, правовий статус капеланів Збройних сил *Норвегії* визначено на урядовому рівні положенням «Про релігійно-філософську службу в Збройних силах»²¹, відповідно до якого служба капеланів здійснюється в рамках окремого підрозділу Збройних сил – Корпусу віри та переконань та полягає в наданні релігійних і філософських послуг, сприянні релігійній та філософській практиці, здійсненні душпастирської опіки, екзистенціальної турботи, а також навчанні й консультуванні з релігійних, філософських, етичних і моральних питань.

Капелан – це священник Церкви Норвегії або священнослужитель, або пастор зареєстрованої релігійної громади.

Потрібно те, що капелани мають статус військовослужбовців, звання і носять військову форму з відповідними знаками розрізнення, вони не є комбатантами (не виконують бойові завдання, не носять зброю тощо) та служать на підставі свідоцтва (або аналогічного документа) від релігійної організації.

Військове капеланство *Німеччини* є незалежною організаційною сферою Збройних сил (Бундесверу) і врегульовано відповідними державними договорами. Так, Рейхсконкордат від 20 липня 1933 року продовжує застосовуватися до католицького капеланства. Договір із протестантською

²¹ Forskrift om tros- og livssynstjeneste i Forsvaret 15.02.2019. URL: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2018-12-20-2094>.

церквою імplementований Законом «Про духовне обслуговування армії»²², відповідно до якого в Німеччині започатковано службу священників у корпусах та дивізіях, бригадах, полках, окремих частинах, військових шпиталях, навчальних та науково-дослідних закладах. Законодавчо визначено, що держава бере на себе організацію та фінансування військового капеланства, у той час як церкви надають капеланів і відповідають за їхню діяльність. У Положенні про центральну службу Бундесверу²³ підкреслено, що військове капеланство – це бажаний і підтримуваний державою внесок, який надається церквами для забезпечення вільної релігійної діяльності та душпастирської опіки.

Сучасна армія Німеччини включає капеланів католицької та протестантської конфесій, які підпорядковуються військовим єпископам відповідних конфесій, що на пряму взаємодіють із міністром оборони.

Вищими церковними органами у Збройних силах є управління католицького військового єпископа та управління євангелічного військового єпископа. Кожне з них опікується своїми вірними, але вони активно взаємодіють у питаннях змісту, основних напрямів, форм і методів роботи. Загальну координацію діяльності капеланів здійснює відділ військово-церковної служби Міністерства оборони ФРН, який вирішує адміністративні проблеми, опікується матеріально-технічним забезпеченням²⁴.

Серед вимог до кандидата на посаду капелана, окрім громадянства, є: наявність вищої теологічної освіти, досвід роботи в парафії не менше трьох років і тримісячний випробувальний термін.

Особливістю інституту капеланства Німеччини є те, що капелани не є військовослужбовцями, а їхній статус прирівняний до державних службовців. Капелани підписують контракт на 6–8 років, а потім повертаються до своїх парафій. Контракт можна продовжити на строк не більше 4-х років.

Євангелічний військовий єпископ призначається Радою Євангелічної церкви за погодженням із федеральним урядом. Він щороку письмово звітує про діяльність військово-церковної служби. Він призначає на посади всіх євангелічних священників і контролює їхню діяльність. До його обов'язків належить постійне відвідування військових частин, контроль за виданням церковної літератури²⁵. Католицький військовий єпископ призначається Папською Курією та має ті самі обов'язки, що і євангелічний єпископ. Щороку обидва єпископи зустрічаються для обговорювання актуальних проблем діяльності військових капеланів. Періодично відбуваються їх зустрічі з Міністром оборони. Щороку конфесії влаштовують спільні конференції на федеральному рівні.

²² Gesetz über die Militärseelsorge 26.07.1957 URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/milseelsg/BJNR207010957.html>

²³ Zentrale Dienstvorschrift Innere Führung Selbstverständnis und Führungskultur. URL: <https://www.bmvg.de/resource/blob/14258/a0e22992bc053f873e402c8aaf2efa88/b-01-02-02-download-data.pdf>

²⁴ Військова капеланська діяльність в Україні: етапи становлення, нормативно-правове забезпечення, особливості здійснення під час воєнного стану, закордонний досвід / укл.: Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Київ : ВД «Професіонал», 2023. 552 с.

²⁵ Голяченко І. Компаративний аналіз інституту капеланства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. 1 (33). С. 77–83. DOI:10.35774/app2023.01.077. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1564/1616>

В останні роки в Німеччині на фоні зростаючої релігійної різноманітності у збройних силах відбулося розширення військового капеланства, що має на меті підкреслити ідеологічну нейтральність Бундесферу. Так, 20 грудня 2019 року укладено договір про військове капеланство з Центральною радою євреїв Німеччини.

Основним обов'язком капеланів є духовна опіка військовослужбовців і членів їхніх сімей. Суб'єктами релігійного впливу є всі особи – від солдата до генерала.

Оскільки переважна більшість населення у *Польщі* представлена католиками західного обряду, правові підстави діяльності католицького військового капеланства затверджені угодою між Святим Престолом і Республікою Польща від 28 липня 1993 року²⁶. Питаннями духовного опікування православних військовослужбовців займається Православний ординаріат Війська Польського, що має статус єпархії у складі Польської Православної Церкви.

Підстави, порядок призначення та проходження служби військовим капеланом врегульовано законами «Про відносини між державою та Католицькою Церквою у Республіці Польща» від 17 травня 1989 року²⁷, «Про військову службу професійних військовослужбовців» від 11 вересня 2003 року²⁸, відповідно до положень яких капелани є військовослужбовцями та проходять професійну військову службу на посадах офіцерського складу у штаті військової частини.

Військові капелани в частині військової служби підпорядковуються військовому командуванню, а в частині душпастирської опіки – церковній владі.

Кандидат у капелани зобов'язаний пройти військову-лікарську комісію для встановлення розумової та фізичної придатності до військової служби. Серед вимог для зайняття посади військового капелана: наявність вищої богословської освіти, вік до 36 років, згода церкви. Священники, яких приймають на капеланську службу, проходять обов'язковий вишкіл із підготовки офіцерів.

Перше військове звання у польських капеланів – це молодший лейтенант. Загалом посади військових капеланів класифікуються залежно від рівня військового підрозділу: у батальйоні – капітан, у полку – майор, у бригаді – підполковник.

Капелани, як і кадрові військові, отримують зарплату, що нараховується за тими самими принципами, що й усім іншим військовим – з урахуванням військового звання та вислуги років; мають право на отримання житла від держави, страхування та набувають право на пенсію за вислугу років чи пенсію по інвалідності.

²⁶ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską dnia 28 lipca 1993. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19980510318/O/D19980318.pdf>

²⁷ O stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej dnia 17 maja 1989. URL: <https://lexlege.pl/ustawa-o-stosunku-panstwa-do-kosciola-katolickiego-w-rzeczypospolitej-polskiej/dzial-i-kosciol-katolicki-w-polskiej-rzeczypospolitej-ludowej/2931/>

²⁸ O służbie wojskowej żołnierzy zawodowych dnia 1 września 2003 r. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/sluzba-wojskowa-zolnierzy-zawodowych-17056528>

Сучасні збройні сили Польщі представлені капеланами римо-католицької, православної і євангелістської церкви, основним завданням яких є підтримка належного морально-психологічного стану військовослужбовців як на території власної держави, так і в миротворчих місіях. Завдяки міжконфесійним угодам, послуги протестантського капелана поширюються не лише на лютеран, але й на інші протестантські конфесії.

Правовий статус капеланів збройних сил *Франції* врегульовано Декретом від 30 грудня 2008 року № 2008-1524 «Про військових капеланів» (далі – Декрет)²⁹, відповідно до якого військові капелани – це військовослужбовці, які служать за контрактом, на них поширюються положення, що застосовуються до офіцерів.

Військові капелани надають релігійну підтримку персоналу оборони (військовослужбовцям) і національної жандармерії, які цього бажають, і консультують командування з питань морально-психологічного клімату у особового складу.

Зв'язок між військовим та церковним керівництвом здійснює Головний військовий капелан, який організовує і координує діяльність капеланів своєї конфесії та є спеціальним радником начальника Генерального штабу збройних сил. Головні військові капелани призначаються Міністром оборони із числа кандидатів, запропонованих кожною релігією, відповідно до її організаційних правил. Інші капелани призначаються Міністром оборони за рекомендацією головного військового капелана відповідної релігійної конфесії. Серед вимог до військового капелана: наявність французького громадянства, відсутність судимості, наявність диплому бакалавра про відповідну кваліфікацію.

З огляду на небов'язковий характер військової служби у Франції, служба капеланів є контрактною. Початковий контракт, який триває три роки, стає остаточним лише після шестимісячного випробувального терміну. Подальші контракти укладаються мінімум на два роки та максимум на вісім років. Військові капелани є відповідальними перед головним військовим капеланом щодо питань віросповідання та перед військовим керівництвом – щодо виконання обов'язків у збройних силах.

Відповідно до статті 2 Закону Франції «Про відокремлення Церкви від держави»³⁰ витрати, пов'язані з капеланським служінням і спрямовані на забезпечення вільного сповідання релігії в державних установах, можуть бути включені до державного бюджету. Витрати на військове капеланство фінансуються державою.

Кожна релігійна громада залишається незалежною в рамках своєї системи, тому капелани можуть бути призначені для інших релігійних громад за потреби. Так, відповідно до декрету Міністра оборони від 16 березня 2005 року³¹ поряд із

²⁹ Décret n° 2008-1524 du 30 décembre 2008 relatif aux aumôniers militaires. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000020018544>

³⁰ Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Eglises et de l'Etat. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGISCTA000006085398>

³¹ Arrêté du 16 mars 2005 pris pour l'application du décret n° 64-498 du 1er juin 1964 relatif aux ministres du culte attachés aux forces armées. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006051426>

капеланами католицької, протестантської та іудейської церкви у збройний силах Франції функціонують мусульманські капелани. Усі військові капелани зобов'язані пройти відповідну перевірку в Управлінні з питань безпеки та оборони Франції.

Отже, правове регулювання інституту капеланів в іноземних державах залежить від форми взаємовідносин між державою та релігією. У сучасних світських державах виділяють три основні форми таких відносин: альянсу (коли одна або кілька релігійних громад офіційно визнані державою на законодавчому рівні); відокремлення (коли релігійні громади організовуються автономно, держава не підтримує відносин із жодною релігійною громадою); партнерства (коли держава формально чи неформально співпрацює з релігійними громадами)³².

Взаємовідносини між державою та релігією у формі альянсу характерні для Великої Британії, Нідерландів, Польщі. Кейс партнерства застосовується у США, Франції, Німеччині, Норвегії. На організаційно-правові засади капеланства певний вплив має запроваджена державою форма військової служби: добровільна чи обов'язкова. В умовах обов'язкового військового призову на державу покладається обов'язок гарантувати призовникам право сповідувати свою релігію в умовах виконання дій, які обмежують їхню свободу. Попри те, що за останні 20 років обов'язкова військова служба була скасована в більшості країн Європи, після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну все більше держав-членів ЄС готуються відновити призов (Німеччина, Сербія, Хорватія)³³.

Висновки. У рамках проведеного аналізу можна констатувати, що метою функціонування інституту військового капеланства в проаналізованих державах є забезпечення вільного сповідання релігії в армії, зміцнення морального духу військовослужбовців, їх психологічної стійкості до стресових ситуацій, об'єднання особового складу навколо спільних культурних, релігійних і корпоративних цінностей.

Попри спільні завдання, діяльність військових капеланів в окремих державах має певні особливості, пов'язані із нормативним регулюванням, правовим статусом капеланів (Табл. 1).

Так, правовий статус військових капеланів у Іспанії, Німеччині детально регламентовано в законах, підзаконних актах та угодах із церквою. Особливістю інституту капеланства Німеччини та Нідерландів є те, що капелани не є військовослужбовцями, а їхній статус прирівняний до державних службовців, а військові капелани Великої Британії здійснюють свою діяльність на безоплатній основі.

³² Expliquer la "laïcité française", une pédagogie par l'exemple de la "Laïcité militaire", Direction Générale des Relations Internationales et de la Strategie, Ministère des Armées, Novembre 2017, p. 19ff. URL: https://www.defense.gouv.fr/content/download/526851/9095769/file/Laicite_27oct2017.pdf

³³ Дедалі більше країн Європи схиляються до відновлення обов'язкового призову. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/04/05/infografika/suspilstvo/dedali-bilshe-krayin-yevropy-sxylyayutsya-vidnovlennya-obovyazkovoho-pryzovu>

Спільними для військового капеланства проаналізованих держав є: тісний зв'язок капеланів із релігійною організацією (церквою), державне фінансування їхньої діяльності та подвійне підпорядкування: у частині військової служби – військовій владі, а в частині душпастирської опіки – церковній владі.

Розвиток моделі військової душпастирської опіки в Україні відбувається з урахуванням власних національних військово-історичних традицій; досвіду, отриманого в умовах війни Росії проти України; закордонного досвіду функціонування та нормативно-правового забезпечення інституту військових капеланів.

Перспективи удосконалення інституту капеланства в Україні пов'язані з: формуванням єдиної моделі підготовки капеланів з урахуванням специфічних потреб військових, правоохоронних, медичних та пенітенціарних установ; удосконаленням механізму взаємодії державних структур і релігійних організацій задля створення централізованої системи духовної підтримки; запровадженням процедур оцінювання ефективності капеланської служби.

Табл. 1

Узагальнення даних щодо діяльності військових капеланів у деяких іноземних державах

Держава	Нормативне регулювання			Правовий статус капелана			Зв'язок із релігійною організацією
	Закон	Нормативний акт виконавчої влади	Угода з церквою	військова служба	державна служба	змішана форма	
США	+	–	+	+	–	–	+
Велика Британія	–	+	–	+	–	–	+
Іспанія	+	+	+	–	–	+	+
Нідерланди	–	+	–	–	+	–	+
Німеччина	+	+	+	–	+	–	+
Норвегія	–	+	–	+	–	–	+
Польща	+	–	+	+	–	–	+
Франція	+	+	–	–	–	+	+

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в*

документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.